

Filip Bryjka

Rosyjska wojna zastępcza w Donbasie

Ante Portas. Studia nad bezpieczeństwem nr 1 (6), 201-217

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Filip Bryjka

*Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych
im. gen. Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu*

ROSYJSKA WOJNA ZASTĘPCZA W DONBASIE

(Russian Proxy War in Donbas)

Streszczenie:

Konflikt zbrojny na wschodzie Ukrainy przez jednych jest postrzegany jako konflikt wewnętrzny, w którym siły rządowe walczą z separatystami. Dla innych, jest to międzynarodowy konflikt rosyjsko-ukraiński. Głównym problemem badawczym tego artykułu jest poszukiwanie odpowiedzi na pytanie: w jaki sposób Federacja Rosyjska jest zaangażowana w konflikt zbrojny w Donbasie? Celem niniejszego artykułu jest próba wyjaśnienia konfliktu na wschodzie Ukrainy w oparciu o teorię wojny zastępczej, oraz ukazanie praktycznego zastosowania tej strategii przez Federację Rosyjską.

Summary:

For some, armed conflict in eastern Ukraine is considering as a civil war where government fights against separatists. For others, it is an inter-state war between Ukraine and Russia. The main question of this research is how Russia is involved in armed conflict in Donbass? The aim of this paper is attempt to explain situation in eastern Ukraine base on proxy war theory and to present practical adoption of this strategy by Russia.

Słowa kluczowe:

wojna zastępcza, konflikt zbrojny w Donbasie, separatyzm, Federacja Rosyjska, Ukraina

Key words:

proxy war, armed conflict in Donbass, separatism, Russia, Ukraine

Wstęp

Od rozpadu ZSRR celem strategicznym Federacji Rosyjskiej (FR) wobec Ukrainy jest utrzymanie tego państwa w swojej strefie wpływów. Wynika to z

geostrategicznego położenia Ukrainy, która pełni rolę „sworzni geopolitycznego” (ang. *geopolitical pivot*)¹. Przez lata FR skutecznie realizowała ten cel wykorzystując instrumenty polityczne, dyplomatyczne i ekonomiczne. Sytuacja uległa diametralnej zmianie pod koniec 2013 r., kiedy to prezydent Wiktor Janukowycz odmówił podpisania umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską (UE), co doprowadziło do silnego niezadowolenia społeczeństwa i masowych protestów zwanych „Euromajdanem”. Proeuropejskie demonstracje przerodziły się w największy kryzys polityczny w historii kraju, a Plac Niepodległości w Kijowie stał się krwawym polem bitwy. W wyniku „rewolucji godności” doszło do zmiany reżimu, co spotkało się ze zdecydowaną, agresywną reakcją FR.

W obawie przed integracją Kijowa z UE, a w dalszej perspektywie z NATO, Rosja postanowiła zdestabilizować Ukrainę uniemożliwiając tym samym realizację tego scenariusza. Pierwszym krokiem było zajęcie Krymu, który ma strategiczne znaczenie ze względu na stacjonującą w Sewastopolu bazę floty czarnomorskiej, dzięki której Rosja odgrywa kluczową rolę w basenie Morza Czarnego. Kiedy reżim Janukowicza został zastąpiony przez władze proeuropejskie, FR rozpoczęła operację przejścia półwyspu. Tzw. lokalne oddziały samoobrony wsparte przez nieoznakowane oddziały rosyjskich żołnierzy SpecNazu przejęły kontrolę nad infrastrukturą krytyczną. Lokalne władze ogłosiły niepodległość, a w marcu 2014 r. Krym został anektowany przez FR, która złamała tym samym szereg umów międzynarodowych². Kryzys krymski przebiegł bez ani jednego wystrzału, przy całkowicie biernej postawie władz Ukrainy i społeczności międzynarodowej.

Jeszcze w trakcie „Euromajdanu” we wschodnich i południowych regionach Ukrainy dochodziło do antyeuropejskich i prorosyjskich protestów zwanych „Antymajdanami”. Sukces aneksji Krymu zachęcił rosyjskojęzyczną część społeczeństwa do dalszej secesji. W wielu miastach dochodziło do demonstracji, w trakcie których prorosyjscy aktywiści żądali przyłączenia poszczególnych regionów do FR. Od kwietnia 2014 r. demonstracje zaczęły pole-

¹ Sworzniami geopolitycznymi są państwa, których znaczenie nie wynika z ich potęgi, czy ambicji lecz ważnego położenia geograficznego i skutków ich potencjalnej niestabilności dla zachowań graczy geostrategicznych. Rosja (gracz geostrategiczny) bez Ukrainy (sworzni geopolityczny) przestaje być imperium eurazjatyckim: może wciąż próbować zdobyć status imperialny, lecz byłaby wówczas imperium głównie azjatyckim. Jeżeli jednak Moskwa ponownie zdobędzie władzę nad Ukrainą, wraz z jej potencjałem ludnościowym, ogromnymi bogactwami naturalnymi oraz dostępem do Morza Czarnego, automatycznie odzyska możliwość stania się potężnym imperium spinającym Azję i Europę. Za: Z. Brzeziński, *Wielka Szachownica*, przeł. T. Wyżyński, Warszawa 1999, s. 41-46.

² Memorandum Budapesztańskie z 5.12.1994 r. (w którym Federacja Rosyjska, Wielka Brytania, Stany Zjednoczone, potwierdzają respektowanie niepodległości, suwerenności i nienaruszalności granic Ukrainy); Układ o Przyjaźni, Współpracy i Partnerstwie pomiędzy Federacją Rosyjską a Ukrainą z 31.05.1997 r. (w którym strony zobowiązują się do poszanowania integralności terytorialnej i nienaruszania istniejących granic pomiędzy nimi); Traktat pomiędzy Federacją Rosyjską dotyczący granicy rosyjsko-ukraińskiej z 28 stycznia 2003 r. (według którego Krym był i pozostanie nieodłączną częścią Ukrainy).

gać na fizycznym zajmowaniu budynków administracji rządowej. Reakcja słabych władz ukraińskich była pasywna. Najbardziej agresywna, a zarazem skuteczna irredenta miała miejsce w obwodzie donieckim i ługańskim, gdzie separatystom wspieranym przez rosyjski SpecNaz udało się przejąć kontrolę nad budynkami administracji państwowej, milicji i Służby Bezpieczeństwa Ukrainy (SBU). Na okupowanych przez siebie terenach, separatyści proklamowali utworzenie Donieckiej Republiki Ludowej (DRL) i Ługańskiej Republiki Ludowej (ŁRL), i zapowiedzieli chęć przyłączenia ich do FR.

Nowe elity polityczne w Kijowie okazały się słabe i niezdolne do sprawowania kontroli w porewolucyjnym państwie. Tę sytuację wykorzystali separatyści, którzy poszerzyli kontrolowaną przez siebie strefę. Czynnikiem, który w największym stopniu przyczynił się do destabilizacji wschodnich regionów Ukrainy było zaangażowanie FR, która inspirowała, a następnie wspierała rozwój konfliktu w Donbasie poprzez działalność swoich służb wywiadowczych i wojsk specjalnych. Ukraińskie władze nie mogąc dopuścić do realizacji scenariusz krymskiego we wschodnich regionach kraju, rozpoczęły działania w celu odzyskania kontroli nad okupowanym terytorium. Sytuacja przeobraziła się w konflikt zbrojny, który jest obecnie jednym z głównym elementom destabilizujących państwo ukraińskie.

Wojna zastępcza – prowadzenie wojny „czymiś rękami”

Wielu analityków stara się wyjaśnić sposób działania FR na Ukrainie w oparciu o teorię wojny hybrydowej, która zakłada, że zastosowany przez Rosję *modus operandi* jest czymś nowym. Tymczasem, według poglądów rosyjskich, stosowana w Donbasie strategia jest wykorzystywana od dawna (również przez państwa zachodnie). Rusłan Puchow udowadnia, że tzw. wojny hybrydowe to nic innego jak dobrze znane z okresu zimnej wojny konflikty o niskiej intensywności. Występowanie zagranicznych ochotników, najemników, oraz sił zbrojnych bez dystynkcji wojskowych w konfliktach ma długą historię. Praktycznie podczas każdej wojny domowej dochodzi do sytuacji, w której ktoś z zewnątrz wspiera siły biorące udział w konflikcie. Rosjanie przypominają zresztą, że jednym z głównych zadań amerykańskich „Zielonych Beretów” jest organizowanie i wspieranie „sojuszniczego” ruchu partyzanckiego i powstańczego. Zdaniem Puchowa, operacja FR na Ukrainie jest klasycznym przykładem działania siły zewnętrznej w celu wspierania „przyjacielskich” sił w wewnętrznym konflikcie zbrojnym³.

Niektóre elementy stosowane przez FR na Ukrainie w przeszłości były integralną częścią interwencji ZSRR. Kombinacja wykorzystania nieoznakowanych oddziałów szturmowych, lokalnych agentów i groźba zewnętrznej agresji,

³ Zob. M. Dura, *Wojna hybrydowa. Powtórka z historii*, [online] <<http://www.defence24.pl/>>, (02.06.2015).

zostały zastosowane w 1924 r. w celu obalenia niezależnego rządu w Estonii. Podobnie w 1979 r. sowiecka inwazja na Afganistan rozpoczęła się operacją 700 żołnierzy SpecNazu przebranych w mundury afgańskie. Ich zadanie polegało na przejęciu kontroli nad kluczowymi obiektami wojskowymi, mediami i budynkami rządowymi (łącznie z pałacem prezydenta Amina)⁴.

W dalszej części niniejszego artykułu, postaramy się wyjaśnić rosyjskie zaangażowanie na wschodzie Ukrainy w oparciu o koncepcję wojny zastępczej (ang. *proxy war*). Jedną z pierwszych definicji wojny zastępczej sformułował w 1964 r. Karl W. Deutsch, który zdefiniował to zjawisko jako konflikt międzynarodowy pozornie mający charakter konfliktu wewnętrznego, rozgrywany pomiędzy dwoma mocarstwami na terytorium państwa trzeciego. Zdaniem Deutscha prowadzenie wojny zastępczej polega na wykorzystywaniu potencjału ludnościowego, zasobów oraz terytorium państwa pogrążonego w wojnie domowej, jako narzędzia służącego realizacji celów strategicznych podmiotów zewnętrznych⁵. Powyższa definicja odzwierciedla kontekst zimnej wojny, kiedy dwa supermocarstwa dysponujące arsenałem nuklearnym unikały bezpośredniej konfrontacji przenosząc ją na terytorium „trzeciego świata”. Do pośrednich walk między supermocarstwami dochodziło w strefach peryferyjnych (na Bliskim Wschodzie i w Azji Południowo-Wschodniej), gdzie dążono do osiągnięcia geopolitycznej przewagi nad adwersarzem poprzez powiększanie swojej strefy wpływów. Chociaż konflikty w Korei, Wietnamie, Angoli, Jemenie Północnym, czy Afganistanie miały charakter lokalny, to wynikały przede wszystkim z rywalizacji między supermocarstwami i ich sojusznikami.

Definicja sformułowana w 1964 r., nie do końca odzwierciedla współczesne realia. Po pierwsze, Deutsch ograniczył możliwość prowadzenia wojen zastępczych do mocarstw, pomijając rolę podmiotów regionalnych, które współcześnie odgrywają istotną rolę na arenie międzynarodowej. Dowodem tego jest chociażby zaangażowanie podmiotów regionalnych w Syrii, które wspierają różne strony konfliktu. Po drugie, jednym z warunków Deutscha wystąpienia zjawiska wojny zastępczej jest konflikt pomiędzy dwoma podmiotami zewnętrznymi. Jednak wojna zastępcza może być również realizowana przez jednego aktora zewnętrznego, który wspiera swojego *proxy* zaangażowanego w konflikt. Dowodem tego jest chociażby wykorzystywanie Hezbollahu przez Iran w walce z Izraelem. Oczywiście, zazwyczaj w momencie kiedy jeden z podmiotów zewnętrznych angażuje się pośrednio w konflikt, automatycznie inne podmioty włączają się i dostarczają wsparcie dla swoich *proxies*. Przykładem tego jest chociażby zaangażowanie Arabii Saudyjskiej w Jemenie jako odpowiedź na wspieraną przez Iran rebelię Hutich. Ostatnim elementem, który nie został podkreślony przez Deutscha jest rola aktorów pozapaństwo-

⁴ A. Rącz, *Russia's Hybrid War in Ukraine. Breaking the Enemy's Ability to Resist*, Helsinki 2015.

⁵ K. W. Deutsch, *External Involvement in Internal Wars*, [w]: H. Eckstein, *Internal War: Problems and Approaches*, Nowy Jork 1964, s. 102.

wych, którzy we współczesnym środowisku bezpieczeństwa pełnią bardzo istotną rolę. To właśnie takie podmioty, jak: organizacje terrorystyczne, ugrupowania paramilitarne, organizacje przestępcze, prywatne korporacje wojskowe itp., najczęściej odgrywają rolę *proxies* we współczesnych konfliktach zbrojnych.

Dlatego też, autor artykułu uważa za właściwe stosowanie definicji zaproponowanej przez Chrisa Lovemana, który przez wojnę zastępczą rozumie pośrednie zaangażowanie w konflikt zbrojny stron trzecich, które dążą do wpływania na strategiczny rezultat tego konfliktu. W tym ujęciu, wojny zastępcze są swego rodzaju relacją pomiędzy zewnętrznym darczyńcą (ang. *benefactor*) a aktorem zastępczym (ang. *proxy*), który może być zarówno aktorem państwowym jak i niepaństwowym, otrzymującym od darczyńcy m.in. uzbrojenie, szkolenie i wsparcie finansowe⁶. Z definicją Chrisa Lovemana koresponduje definicja Maxim Worcester, który dodaje, że wojny zastępcze to pośrednie angażowanie się w konflikt jednego państwa, które zatrudnia aktora zastępczego w innym państwie do prowadzenia działań wywrotowych w jego imieniu⁷.

Tego rodzaju pośrednie interweniowanie w konflikty ma na celu maksymalizowanie możliwych zysków przy minimalizowaniu ryzyka i strat. Wojny zastępcze pozwalają państwom realizować ich interesy strategiczne bez potrzeby bezpośredniego angażowania się w kosztowne i krwawe działania wojenne. Dzięki wykorzystywaniu strategii wojny zastępczej, państwa nie muszą przekonywać opinii publicznej do zaangażowania swoich wojsk w miejsca konfliktów zbrojnych, nie muszą tłumaczyć się z ofiar poległych na polu bitwy, oraz angażować znacznych środków finansowych, które wiążą się z przerwaniem ludzi i sprzętu do strefy wojny.

Wojny zastępcze są stosunkowo łatwe i tanie do przeprowadzenia, ale bardzo trudno jest się z nimi uporać i bronić przeciwko tego typu agresji. Strategia prowadzenia wojny za pośrednictwem *proxies* może być realizowana w przypadku konfliktów, które wybuchły bez ingerencji podmiotów zewnętrznych, jak i w wyniku ich inspiracji. Państwa zainteresowane zmianą nieprzychylnego sobie reżimu, mogą eskalować napięcia na tle religijnym, etnicznym, terytorialnym i każdym innym, który doprowadzi do wybuchu wojny domowej. Prawo międzynarodowe zakazuje użycia i groźby użycia siły we wzajemnych stosunkach. Inspirując konflikt, lub też pośrednio wspierając poszczególne strony tego konfliktu realizuje się tzw. agresję podprogową⁸, dzięki której można uniknąć politycznej i prawnej odpowiedzialności.

⁶ Ch. Loveman, *Assesing the Phenomenon of Proxy Intervention*, "Conflict, Security and Development" volume 2 issue 3, 2002, s. 30.

⁷ M. Worcester, *Putin's Proxy Warfare Strategy*, "ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security", Issue No. 282, Berlin 2014.

⁸ Agresja podprogowa – działania wojenne, których rozmach i skala są celowo ograniczane i utrzymywane przez agresora na poziomie poniżej dającego się w miarę jednoznacznie zidentyfikować progę regularnej, otwartej wojny. Celem agresji podprogowej jest osiągnięcie

Wojna zastępcza w Donbasie – zarys problemu

Rebelia, która wybuchła we wschodnich regionach Ukrainy od początku była inspirowana i wspierana przez FR, która dostarcza separatystom uzbrojenie, sprzęt wojskowy, wsparcie osobowe i finansowe. Zbrojne powstanie „lokalnych sił samoobrony” utworzonych w ramach samozwańczych republik było wspierane przez pozbawione znaków rozpoznawczych oddziały rosyjskiego SpecNazu, które prowadziły operacje dywersyjne w obwodzie Ługańskim i donieckim. Ich działaniom towarzyszyła bierność lub otwarte wsparcie ukraińskiej milicji oraz akceptacja ze strony części mieszkańców. Obok wsparcia ze strony Rosji, kluczowym czynnikiem w tej fazie konfliktu było poparcie ze strony znacznej części miejscowej elity władzy, w tym niektórych oligarchów (m.in. Rinata Achmetowa), struktur Partii Regionów, komunistów, a także członków rodziny Wiktora Janukowycza, którzy w ostatnich tygodniach przeznaczali znaczne środki finansowe dla zdestabilizowania sytuacji w regionach wschodnich⁹.

W połowie kwietnia 2014 r. ukraińskie władze rozpoczęły operację antyterrorystyczną (ATO), którą przerwano w wyniku ustaleń międzynarodowych w Genewie. Taka decyzja była spowodowana realną chęcią strony ukraińskiej do ustabilizowania sytuacji na wschodzie, oraz obawą przed bezpośrednią rosyjską agresją militarną. Obawiano się, że potencjalne ofiary wśród rosyjskojęzycznej ludności cywilnej mogłoby posłużyć za pretekst do rosyjskiej interwencji. FR argumentowała swoje zaangażowanie na Krymie „ochroną prześladowanej ludności rosyjskojęzycznej”. Jeszcze w trakcie aneksji półwyspu FR skoncentrowała na granicy rosyjsko-ukraińskiej znaczne siły (ok. 50 000 żołnierzy). W momencie, kiedy ATO została zawieszona, separatyści przeszli do ofensywy i przejęli kontrolę nad większością miast w Donbasie. Sytuację dodatkowo pogorszyło pojawienie się uzbrojonych oddziałów kozaków dońskich (ok. 150 osób)¹⁰ oraz działalność batalionu „Wostok”¹¹.

przyjętych celów z jednoczesnym powodowaniem trudności w uzyskaniu konsensusu decyzyjnego w międzynarodowych organizacjach bezpieczeństwa. Za: *(Mini)słownik BBN: propozycje nowych terminów z dziedziny bezpieczeństwa*, BBN [online] <<https://www.bbn.gov.pl/>>, (17.11.2015).

⁹ W. Konończuk, *Ukraina coraz bliżej utraty wschodniej części kraju*, Ośrodek Studiów Wschodnich [online] <<http://www.osw.waw.pl/>>, (16.11.2015).

¹⁰ W. Konończuk, *Wschodnia Ukraina: ofensywa separatystów w oczekiwaniu na „referendum”*, Ośrodek Studiów Wschodnich [online] <<http://www.osw.waw.pl/>>, (16.11.2015).

¹¹ Batalion „Wostok” to formacja podlegająca DRL. Nawiązuje do czeczeńskiego batalionu o tej samej nazwie, który walczył po stronie FR w wojnie z Gruzją w 2008 r. W batalionie służą Czeczeni, którzy potrafią wystąpić także przeciwko samym separatystom. Zastąpili „rajdem” na grupę, która stała za ograbieniem donieckiego supermarketu Metro. Za: A. Pawłowska, *Strony konfliktu: separatyści – Raport z Ukrainy cz. III* [online] <<http://zwojska.pl/>>, (07.07.2015).

Na początku maja formacje ukraińskiego MSW wspierane przez armię ukraińską i bataliony ochotnicze przystąpiły do tzw. aktywnej fazy ATO w okolicach Słowiańska i Kramatorska. Od tego czasu mogliśmy obserwować eskalację walk w Donbasie, albowiem w odpowiedzi na ATO, FR wysłała do Donbasu ok. 3 tysięcy najemników, którzy przejęli kontrolę nad lokalnymi grupami separatystów¹². Po wyborze na prezydenta Petra Poroszenki, działania w ramach ATO zostały zintensyfikowane. W czerwcu odbito z rąk separatystów kilka miast (w tym Mariupol). Z kolei w lipcu, separatyści wycofali się ze Słowiańska i Kramatorska. Miało to duże znaczenie psychologiczne i symboliczne dla strony ukraińskiej, albowiem stacjonowali tam główni liderzy DRL. Dzięki odzyskaniu tego obszaru Ukraina przejęła inicjatywę (udało się odciąć Donieck od komunikacji z Ługańskiem i zepchnięto separatystów do defensywy)¹³. Sukcesy ukraińskiej kontrofensywy spotkały się z kolejną odpowiedzią FR, która zaczęła dostarczać separatystom ciężkie uzbrojenie (czołgi, transportery opancerzone, systemy artyleryjskie i przeciwlotnicze, w tym system kierowanych rakiet ziemia-powietrze Buk-M1, z którego zestrzelono malezyjski samolot pasażerski Boeing 777 lotu MH-17)¹⁴. Pomimo tego wsparcia, okazało się, że rosyjska wojna zastępcza na wschodzie Ukrainy ma pewne ograniczenia pod względem siły militarnej. Wszystko wskazywało na to, że nieregularne milicje nie będą w stanie długo powstrzymać naporu ukraińskiej armii. FR musiała zwiększyć swoje zaangażowanie, aby zapobiec porażce swoich *proxies*. Wówczas do Donbasu wkroczyły regularne jednostki armii rosyjskiej (od 3,5-6,5 tys.), co spowodowało znaczne straty po stronie ukraińskiej. Wsparcie osobowe i materialne dotarło do separatystów przez otwartą granicę rosyjsko-ukraińską. W dniach 11-13 sierpnia Kijów utracił kontrolę nad blisko 100-kilometrowym odcinkiem granicy wzdłuż obwodu Ługańskiego, przez który 14 sierpnia wojska rosyjskie wkroczyły na terytorium Ukrainy pod pretekstem konwoju z „pomocą humanitarną” dla ludności cywilnej. Konwój składał się z ok. 270 ciężarówek wojskowych, które wyjechały z Naro-Fominska, gdzie stacjonuje 4. Gwardyjska Kantemirowska Brygada Pancerna. Wszystko wskazuje na to, że zamiast „pomocy humanitarnej” ciężarówki były załadowane sprzętem wojskowym i żołnierzami regularnej armii rosyjskiej¹⁵. Zdaniem Lawrence’a Freedmana do sierpnia 2014 r. mogliśmy uznawać konflikt na

¹² W. Konończuk, A. Wilk, P. Żochowski, *Konflikt w Donbasie – wymuszona deeskalacja?*, Ośrodek Studiów Wschodnich [online] <<http://www.osw.waw.pl/>>, (16.11.2015).

¹³ *An Independent Expert Report - Putin.War - Based on Materials from Boris Nemtsov*, Free Russia [online] <<http://4freerussia.org/putin.war/Putin.War-Eng.pdf>>, (17.11.2015).

¹⁴ I. Daalder, M. Flournoy, J. Herbst, J. Lodal, S. Pifer, J. Stavridis, S. Talbott, Ch. Wald, *Preserving Ukraine's Independence. Resisting Russian Aggression: What the United States and NATO Must Do*, Waszyngton 2015.

¹⁵ A. Rącz, *Putin's Humanitarian Convoy and the Road to Ukraine: Russia may intend to change the course of the fighting*, The Finnish Institute of International Affairs, FIIA Comment 10/2014, Helsinki 2014.

wschodzie Ukrainy za zewnętrznie sponsorowane powstanie, jednak sytuacja uległa zmianie wraz ze zdecydowanym zwiększeniem zaangażowania FR¹⁶.

Eskalacja konfliktu, a co za tym idzie większa liczba ofiar po obu stronach, doprowadziła do podpisania 5 sierpnia porozumienia w Mińsku. Zawieszenie broni było przestrzegane tylko częściowo. W grudniu 2014 r. prezydent Republiki Czecheńskiej Ramzan Kadyrow ogłosił gotowość wysłania swoich ludzi ze struktur siłowych na wschodnią Ukrainę. Kadyrowcy dołączyli do batalionu „Wostok” dowodzonego przez Aleksandra Chodakowskiego. Ponadto czecheńscy bojownicy utworzyli własny batalion „Śmierć”, który liczy ok. 300 osób (90% składu osobowego to dawni separatyści walczący przeciwko FR, którzy złożyli broń, otrzymali azyl i wstąpili do struktur siłowych Kadyrowa). Przyjazd czecheńskich bojowników miał wesprzeć separatystów w walkach o lotnisko w Doniecku, które eskalowały 11 stycznia. W lutym podpisano kolejne porozumienie Mińk-2, które przewidywało m.in. zawieszenie broni od 15 lutego, wycofanie ciężkiego sprzętu i cudzoziemskich formacji wojskowych. Porozumienie ponownie nie doprowadziło do przerwania walk, a w Debalcewe doszło do ich eskalacji. Ofensywa na ten strategiczny węzeł kolejowy łączący Ługańsk z Donieckiem została poprzedzona dostawami dodatkowego uzbrojenia i personelu. W styczniu 2015 r. liczba rosyjskich oddziałów wzrosła do ok. 10 tys., a ich zadania nie ograniczały się tylko do wsparcia logistycznego, szkoleniowego, wywiadowczego, ale przede wszystkim miało charakter bojowy. W celu zamaskowania obecności rosyjskich żołnierzy, mieszano poszczególne oddziały z siłami separatystów. Dzięki temu obserwatorzy OBWE mogli odnieść wrażenie, że na Ukrainie walczą pojedynczy ochotnicy wywodzący się z rosyjskich sił zbrojnych. Np. w walkach o Debalcewe brali udział separatyści przemieszani z żołnierzami rosyjskich sił zbrojnych z 5. Brygady Pancерnej i 37. Brygady Piechoty Zmotoryzowanej z Buriacji. Według szacunków armii Stanów Zjednoczonych w marcu 2015 r. na wschodzie Ukrainy obecnych było 12 tys. rosyjskich doradców wojskowych, operatorów broni i oddziałów bojowych, wspierających prorosyjskich separatystów w obwodzie Donieckim i Ługańskim¹⁷.

Rosyjskie wsparcie w Donbasie

Władze na Kremlu konsekwentnie zaprzeczają wspieraniu separatystów i zaangażowaniu swoich wojsk w konflikt w Donbasie. Warto podkreślić, że podobną retorykę stosowano na Krymie, gdzie wg rosyjskich władz blokadę i przejście kontroli nad budynkami administracji przeprowadziły tzw. lokalne oddziały samoobrony. Oddziały te były ubrane w umundurowanie stosowane

¹⁶ L. Freedman, *Ukraine and the Art of Limited War*, “Survival”, 12.2014–01.2015, s. 7-38.

¹⁷ S. Siebold, *Some 12,000 Russian soldiers in Ukraine supporting rebels: U.S. commander*, Reuters [online] <<http://www.reuters.com/>>, (04.11.2015).

przez rosyjskie siły zbrojne, jednak wg strony rosyjskiej wynikało to z dostępności tego rodzaju ubioru w sklepach. W rocznicę po aneksji półwyspu w filmie *Krym - powrót do ojczyzny* prezydent Putin przyznał jednak, że FR była bezpośrednio zaangażowana w operację przejścia kontroli nad półwyspem¹⁸.

FR potwierdza, że w Donbasie walczy setki rosyjskich obywateli, którzy są „ochotnikami”. Moskwa podkreśla, że na wschodzie Ukrainy nie ma rosyjskich sił zbrojnych. Jednak wsparcie FR dla separatystów oraz obecność regularnych wojsk rosyjskich jest ewidentna. Najskuteczniejsze oddziały walczące w Doniecku i Ługańsku, składają się z tych samych dobrze wyszkolonych i zdyscyplinowanych „zielonych ludzików”, ubranych w rosyjskie umundurowanie i wyposażonych w rosyjskie uzbrojenie, których mogliśmy zobaczyć na Krymie¹⁹. Obecność rosyjskich żołnierzy potwierdzają wypowiedzi naocznych świadków, a nawet przywódców samozwańczych republik. Aleksander Zacharczenko (premier DRL) stwierdził, że rosyjskie wsparcie odegrało decydującą rolę w kontrofensywie przeciwko siłom ukraińskim w sierpniu 2014 r. W podobnym tonie brzmiała wypowiedzi Igora Girkina „Strielkowa” (byłego ministra obrony DRL), który podkreślał rolę „urlopowiczów” (rosyjskich żołnierzy przebywających oficjalnie na urlopie) wspierających separatystów. Obecność rosyjskich żołnierzy potwierdzają również zeznania schwytanych przez SBU Rosjan, którzy przyznali się, że służą w rosyjskiej armii lub służbach specjalnych²⁰.

Wsparcie osobowe

Od samego początku konfliktu na Ukrainie obywatele rosyjscy współtworzyli ugrupowania paramilitarne lub przystępowali do już istniejących oddziałów. Wśród nich byli dawni i obecni oficerowie służb specjalnych: wywiadu wojskowego (GRU), Federalnej Służby Bezpieczeństwa (FSB), Służby Wywiadu Zagranicznego (SWR), oraz oddziałów specjalnego przeznaczenia (SpecNaz). Ich zadaniem było współorganizowanie prorosyjskich demonstracji oraz podburzanie społeczeństwa do powstania przeciwko nowym władzom w Kijowie. Oddziały SpecNazu prowadziły również na ograniczoną skalę bojowe operacje specjalne, których celem było wspieranie separatystów przy zajmowaniu budynków administracji państwowej.

W początkowej fazie konfliktu rosyjski wywiad i wojsko wspierały separatystów przede wszystkim organizacyjnie. Rosyjscy oficerowie pełnili rolę dowódców i doradców wojskowych. Szkolili separatystów z obsługi dostarczanego z Rosji sprzętu wojskowego, oraz zapewniali wsparcie wywiadowcze. Ponadto, osoby powiązane z rosyjskimi służbami pełniły kluczową rolę w struktu-

¹⁸ *Крым. Путь на Родину. Документальный фильм Андрея Кондрашова*, YouTube [online] <<https://www.youtube.com/watch?v=t42-71RpRgI>>, (25.10.2015).

¹⁹ A. Rącz, *Russia's...*, *op. cit.*

²⁰ *An Independent...*, *op. cit.*

rach oddziałów separatystów m.in. Igor „Strielkow” Girkin pułkownik rezerwy SpecNazu GRU, był dowódcą oddziałów separatystów w Słowiańsku, a następnie Ministrem Obrony DRL, a tym samym naczelnym wodzem wszystkich oddziałów separatystów. Z kolei „premierem” DRL był Aleksander Borodaj – rosyjski konsultant polityczny z Moskwy i generał major FSB. Zarówno Girkin, jak i Borodaj zostali jednak zmuszeni do powrotu do Rosji. Dowódcą batalionu „Sparta” jest weteran wojny czeczeńskiej Arseni Pawłow „Motorola”, a dowódcą batalionu „Śmierć” Apti Denisułtanowicz Bołotchanow – major, wcześniej dowódca 3. Kompanii Patrolowej w Batalionie Południe MSW FR. Komendant oddziału w Gorłówce jest Igor Biezler – były żołnierz SZFR podejrzewany o zestrzelenie MH-17²¹.

Ponadto, FR organizuje na swoim terytorium rekrutację „ochotników” do walki w Donbasie. Rekrutacja prowadzona jest m.in. przez komisje wojskowe, organizacje zrzeszające weteranów, organizacje zrzeszające Kozaków. Przed przystąpieniem do oddziałów separatystów „ochotnicy” odbywają szkolenie w Rostowie nad Donem. Wyposażenie „wolontariuszy” to zazwyczaj stare uzbrojenie radzieckie. Umundurowanie pozbawione jest oznaczeń, a nawet metek producentów, aby uniemożliwić identyfikację. „Ochotnicy” są tak naprawdę najemnikami opłacanymi przez rosyjskie władze. „Wolontariusze” w randze szeregowych otrzymują wynagrodzenie rządu od 60-90 tys. rubli miesięcznie. Z kolei starsi stopniem otrzymują od 120-150 tys. rubli miesięcznie. Dla porównania średnia pensja w Rosji wynosi ok. 30 tys. rubli, widzimy zatem, że oferta zarobku walcząc w Donbasie jest bardzo atrakcyjna²².

Szacuje się, że w początkowej fazie konfliktu rosyjskie wsparcie osobowe wynosiło od 250-1000 osób²³. Jednak liczba ta szybko zaczęła rosnąć. W maju 2014 r. mogliśmy odnotować ok. 3 tys. najemników, którym można przypisać różny status: byłych oficerów rosyjskich służb i wojska, tzw. „urlopowiczów”, czyli osób służących w rosyjskiej armii ale oficjalnie przebywających na urlo-pach, „ochotników”/„wolontariuszy” głównie Rosjan, Kozaków i Czeczenów, czy też „turystów” , czyli osób, które wyjeżdżają do Donbasu, by „wspierać separatystów w walce z banderowcami i kijowską juntą”. Część z nich to członkowie radykalnych ugrupowań, ale nie wszyscy kierują się motywacją ideologiczną. Sporo jest też młodych ludzi, których pociąga możliwość udziału w rebelii i sięgnięcia po broń, którą dysponują separatyści, a sam wyjazd traktują w kategoriach przygody²⁴. Wśród tych osób znajdują się również Polacy.

W trakcie sierpniowej ofensywy separatyści zostali wsparci napływem żołnierzy z rosyjskiej regularnej armii²⁵. Wówczas liczba zewnętrznego wspar-

²¹ *An Independent...*, *op. cit.*

²² *Ibidem.*

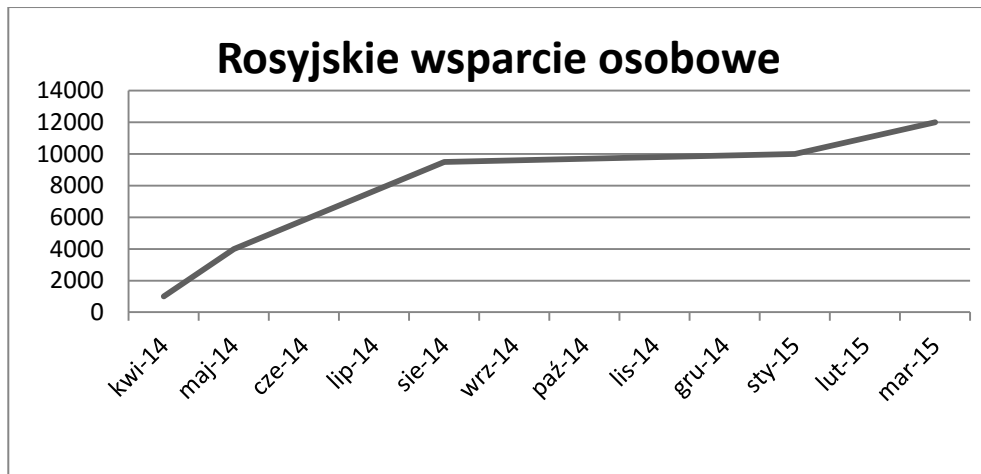
²³ I. Daalder, et al., *Preserving Ukraine's...*, *op. cit.*

²⁴ A. Pawłowska, *Strony konfliktu...*, *op. cit.*

²⁵ Rosyjscy żołnierze walczący w Donbasie należą m.in. do następujących jednostek wojskowych: 17. Brygada Strzelców Zmotoryzowanych, 18. Gwardyjska Brygada Strzelców

cia osobowego wzrosła o kolejne 6,5 tys. osób. W styczniu 2015 r. łączna liczba wynosiła 10 tys., a w marcu 12 tys. osób. Według różnych szacunków siły separatystów wraz ze wsparciem zewnętrznym liczą od 30-54 tys.²⁶

Wykres 1. Rosyjskie wsparcie osobowe dla separatystów w Donbasie

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych wykorzystanych w artykule.

Rosyjskie uzbrojenie

Oddziały separatystów posiadają szeroki asortyment rosyjskiego uzbrojenia. Są to m.in. czołgi (IS-3, T-34/85, T-64A, T-64B, T-64BM, T-64-BV, T-72B, T-72B3, T-72BA), pojazdy opancerzone (BMD-1, BMD-2, BMP-1, BMP-1KSh, BMP-2, BMP-2K, BMP-2K, BRDM-2, BRM-1K, BTR-4E, BTR-

Zmotoryzowanych, 33. Górská Brygada Strzelców Zmotoryzowanych, 247. Pułk Desantowo-Szturmowy (7. Dywizja Desantowo-Szturmowa), 104. Pułk Desantowo-Szturmowy (76. Dywizja Desantowo-Szturmowa), 331. Pułk Powietrzno-Desantowy (98. Dywizja Powietrzno-Desantowa), 137. Pułk Powietrzno-Desantowy (106. Dywizja Powietrzno-Desantowa), 31. Brygada Desantowo-Szturmowa, 2. Samodzielna Brygada Specjalnego Przeznaczenia, 10. Samodzielna Brygada Specjalnego Przeznaczenia, 45. Pułk Rozpoznawczy Specjalnego Przeznaczenia, 173. Kompania Rozpoznawcza (106. Dywizja Powietrzno-Desantowa), Batalion Rozpoznawczy 9. Brygady Strzelców Zmotoryzowanych (dawniej 84. Samodzielny Batalion Rozpoznawczy), Batalion Rozpoznawczy 18. Brygady Strzelców Zmotoryzowanych (dawniej 18. Samodzielny Batalion Rozpoznawczy). Zob. I. Sutyagin, *Russian Forces in Ukraine*, London 2015.

²⁶ Por. An Independent..., *op. cit.*; M. Czuperski, J. Herbst, E. Higgins, A. Polyakova, D. Wilson, *Hiding in Plain Sight. Putin's War in Ukraine*, Waszyngton 2015; I. Daalder, et al., *Preserving Ukraine's...*, *op. cit.*; Cz. Kosior, *Scenariusz wojny na Ukrainie*, Ośrodek Analiz Strategicznych [online] <<http://oaspl.org/>>, (18.11.2015).

4K, BTR-82AM, BTR-60PB, BTR-70, BTR-80, BTR-D, GT-MU, MT-LB, MT-LB-6MA, MT-LBVM, MT-LBVMK, PTS-2, KamAZ-43269 „Dozor”, 1RL232, 1RL239, 1V14, 1V18, BRDM-2RKhB, BREM-1, BTS-4, GMZ-3, IMR-2, MDK-3, K1Sh1, PRP-3), działa samobieżne (2S1 Goździk, 2S19 MST-A-S, 2S3 Akacja, 2S5 Hiacynt, 2S9 Nona, 2A18 D-30, 2A65 MST-A-B), systemy raketowe (BM-21 Grad, BM-27 Uragan, BM-30 Smiercz), samobieżne zestawy przeciwlotnicze (9K33 Osa, 9K35 Striela-10, 9K37 Buk, Pancyr-S1), przenośne raketowe zestawy przeciwlotnicze (9K38 Igła, 9K32 Striela-2), oraz różnorodną broń palną, przeciwpancerną, granaty ręczne, moździerze i miny²⁷.

FR oficjalnie zaprzecza dostarczaniu sprzętu wojskowego do Donbasu. Przywódcy separatystów twierdzą, że uzbrojenie i sprzęt wojskowy to trofeum zdobyte w starciach z ukraińską armią. Wg raportu niezależnych ekspertów bazujących na materiałach Borysa Niemcowa²⁸, we wrześniu 2014 r. siły DRL i ŁRL posiadały 83 czołgów, 83 bojowych wozów piechoty, 68 transporterów opancerzonych, 33 dział samobieżnych, 31 armatohaubic, 11 wieloprowadnicowych wyrzutni pocisków raketowych oraz 4 zestawy raketowe z pociskami ziemia-powietrze. Przy czym strona ukraińska poinformowała o utracie na rzecz separatystów 23 czołgów, 56 bojowych wozów piechoty, 26 transporterów opancerzonych, 19 samopowtarzalnych systemów artyleryjskich, 17 armatohaubic oraz 2 wieloprowadnicowych wyrzutni pocisków raketowych. Widzimy zatem, że część uzbrojenia musiała zostać dostarczona przez FR (Tabela 1).

Tabela 1. Uzbrojenie prorosyjskich separatystów we wrześniu 2014 r.

Rodzaj uzbrojenia	W posiadaniu separatystów	Przejęte od ukraińskich SZ	Dostarczone przez FR
Czołgi	83	23	60
Bojowe wozy piechoty	68	56	12
Transportery opancerzone	80	26	54
Działa samobieżne	33	19	14
Armatohaubice	31	17	14
MRLS	11	2	9
SAM	4	-	4

²⁷ Dokładną analizę rosyjskiego sprzętu wojskowego wykorzystywanego przez separatystów można znaleźć w raporcie think-tanku ARES. Zob. J. Ferguson, N.R. Jenzen-Jones, *Raising Red Flags: An Examination of Arms & Munitions in the Ongoing Conflict in Ukraine*, ARES Armament Research Services, Research Report no. 3 [online] <www.armamentresearch.com>, (22.11.2015).

²⁸ *An Independent Expert Report - Putin.War - Based on Materials from Boris Nemtsov*, Free Russia [online] <<http://4freerussia.org/putin.war/Putin.War-Eng.pdf>>, (17.11.2015).

Źródło: *An Independent Expert Raport - Putin.War - Based on Materials from Boris Niemtsov*, Free Russia [online] <<http://4freerussia.org/putin.war/Putin.War-Eng.pdf> (17.11.2015)>.

Zidentyfikowanie i określenie aktualnej liczby sprzętu wojskowego, który został przerzucony do Donbasu z FR jest bardzo trudne, albowiem obie armie używają w dużej mierze podobnego uzbrojenia. Ponadto, przed wysłaniem uzbrojenia do Donbasu, usuwane są oznaczenia fabryczne, insygnia i tablice rejestracyjne w celu ukrycia faktu, że sprzęt jest własnością SZ FR. Jednak trzeba podkreślić, że takie uzbrojenie jak m.in. czołgi T-72B3, bojowe wozy piechoty KamAZ-43269 „Dozor”, czy granatniki MRO-A nie było nigdy eksportowane na Ukrainę.

Dzięki rosyjskiemu wsparciu materialnemu, separatyści mają przewagę nad armią ukraińską w wielu obszarach. Rosjanie zapewniają rebeliantom skuteczną łączność, rozpoznanie i oczywiście dowodzenie. Właściwie cały C3I (*command, control, communication and intelligence*) to sfera działania Rosjan. Separatyści używają bezpiecznych, zaszyfrowanych systemów komunikacyjnych i własnej sieci telefonii komórkowej. Z kolei Ukraińcy nie posiadają systemów do przechwytywania lub zakłócania tych systemów. Dzięki rosyjskim bezałogowcom separatyści prowadzą rozpoznanie obrazowe, które ułatwia prowadzenie ostrzału artyleryjskiego i ocenę skuteczności tych ataków. Ponadto, bezałogowce przechwytyją sygnał niezaszyfrowanych systemów komunikacyjnych armii ukraińskiej. Separatyści posiadają zaawansowane systemy do prowadzenia walki elektronicznej, dzięki czemu zakłócają ukraińską komunikację, sygnał GPS, system dowodzenia i kontroli. To uniemożliwia siłom ukraińskim manewrowanie siłami, wyznaczenie celów oraz prowadzenie operacji powietrznych. Ze względu na skuteczność separatystów wykorzystujących broń przeciwlotniczą, siły ukraińskie musiały wstrzymać wszelkie operacje powietrzne²⁹.

Dowodów na zaangażowanie w konflikt FR nie brakuje. Świadczą o tym chociażby zdjęcia satelitarne potwierdzające budowę obozów wojskowych wzdłuż granicy rosyjsko-ukraińskiej, z których wysyłane jest uzbrojenie. Rosyjskie obozy są kluczowym zapleczem szkoleniowym i logistycznym dla separatystów. Ze zdjęć satelitarnych wynika, że po aneksji Krymu zostały one znacznie rozbudowane. Trzy główne obozy znajdują się w obwodzie rostowskim³⁰. Mieszczą się w nich tysiące rosyjskich żołnierzy i sprzętu wojskowego

²⁹ I. Daalder, et al., *Preserving Ukraine's...*, *op. cit.*

³⁰ Pawlowka - obóz znajduje się zaledwie 2 km od granicy z Ukrainą i powstał po "Euro-majdanie". W czerwcu 2014 r. rozlokowano tam 7. Dywizję Desantowo-Szturmową (jw. 54801). Ok. 1 km od obozu rozlokowane są systemy GRAD. Kubiszewo - obóz znajduje się 3km od granicy z Ukrainą, skąd prowadzony jest ostrzał artyleryjski. W Kubiszewie stacjonują m.in. żołnierze z 291. Brygady Artylerii. Kuzminka - obóz znajduje się 46 km od granicy z Ukrainą,

przygotowanego do działań na Ukrainie. To właśnie z tych obozów, setki żołnierzy rosyjskich podróżowały w dużych konwojach na wschodnią Ukrainę. Ponadto, w trakcie kluczowych ofensyw separatyści otrzymywali wsparcie artyleryjskie i raketowe wystrzelone z okolic obozów czyli *de facto* z terytorium FR³¹. Latem 2014 r. ukraińska straż graniczna i Narodowa Rada Bezpieczeństwa i Obrony odnotowały ponad 120 ataków artyleryjskich przeprowadzonych z terytorium Rosji³².

Zakończenie

Teoria wojny zastępczej w pewnym stopniu wyjaśnia stosowany na wschodzie Ukrainy rosyjski *modus operandi*. Separatyści z DRL i ŁRL są dla FR aktorami zastępczymi (*proxies*) wykorzystywanymi w walce przeciwko Ukrainie. FR jest „sponsorem” konfliktu w Donbasie, ponieważ wspiera rebeliantów dozbrajając ich, szkoląc, oraz zapewniając im wsparcie osobowe i materialne. Rosyjska pomoc wojskowa jest permanentna, instrumentalna i koniunkturalna. FR zwiększa swoje zaangażowanie wówczas, kiedy egzystencja DRL i ŁRL jest zagrożona, lub kiedy władze w Kijowie podejmują nieprzychylnie Rosji decyzje polityczne. Warto zaznaczyć, że stosowana przez FR strategia nie jest nastawiona na przyłączenie samozwańczych republik do FR, tak jak miało to miejsce w przypadku Krymu. Konflikt w Donbasie jest przede wszystkim narzędziem w rękach Moskwy służącym do wywierania nacisków na władze w Kijowie. Rosja zastosowała na Ukrainie podobną strategię tworzenia „para-państw” jaką zrealizowała w Gruzji (Abchazja, Osetia Południowa), czy w Mołdawii (Naddniestrze). Celem strategicznym FR wobec Ukrainy jest narzucenie rozwiązań politycznych i systemowych gwarantujących Rosji kontrolę ukraińskiej polityki. FR stara się utrzymać Kijów w strefie swoich wyłącznych wpływów. Dzięki sterowaniu konfliktem w Donbasie, FR może przez lata uniemożliwiać Ukrainie integrację z UE i NATO. Z całą pewnością FR zrobi wszystko, aby nie dopuścić do budowy natowskich baz na obszarze tak ważnego „sworznia geopolitycznego” jakim jest Ukraina.

Wszystko wskazuje na to, że rosyjska strategia jest skuteczna. Wynika to w dużej mierze z pasywnej postawy państw zachodnich. Dopóki konflikt w Donbasie będzie postrzegany jako konflikt lokalny, znaczna część europejskich i światowych przywódców będzie dążyła przede wszystkim do uspokojenia sytuacji, a nie jej rozwiązania. Moskwa liczy na zmęczenie Zachodu konfliktem ukraińskim i stopniowe łagodzenie sankcji. W tym celu świetnie wykorzystuje aktualną sytuację międzynarodową (zamachy w Paryżu i walkę z „Państwem Islamskim”). Dlatego też, zadaniem państw Europy Środkowej i Wschodniej

³¹ M. Czuperski, et al., *Hiding...*, *op. cit.*

³² *Cross-border artillery attacks from Russia to Ukraine JulyAugust 2014 FULL DATA 01-01-15.xlsx* [online] <<https://docs.google.com/spreadsheets/d/1FxrMBTanKcVff6gcIjr-kZSkwlfY8GnikeJdbCOh3RQ/edit#gid=535700578>>, (17.11.2015).

(zwłaszcza Polski), jest zwracanie uwagi społeczności międzynarodowej na niestabilną sytuację w Donbasie. Kluczowym elementem jest utrzymanie sankcji wobec Rosji, oraz aktywne wspieranie Ukrainy na drodze do poprawy sytuacji politycznej, gospodarczej i społecznej. Nie da się tego jednak osiągnąć bez rozwiązania konfliktu zbrojnego w Donbasie. Priorytetem dla Ukrainy powinno być przywrócenie kontroli nad granicą ukraińsko-rosyjską, aby ograniczyć możliwość zasilania separatystów przez Rosję. Ten cel należałoby zrealizować wykorzystując organizacje międzynarodowe.

Obecnie Rosja dąży do „zamrożenia” konfliktu, który będzie mogła w dowolnym czasie „odmrozić”. Sukces Rosji w Donbasie nie tylko podminuje Ukrainę, ale również może zachęcić Rosję do sprawdzania europejskiego bezpieczeństwa w przyszłości. Doktryna ochrony ludności rosyjskiej może zostać wykorzystana również w państwach bałtyckich, które są członkami NATO. Ponadto, w razie potrzeby FR może kontynuować wspieranie innych separatyzmów na Ukrainie, zwłaszcza w obwodzie charkowskim i odeskim, a także w Besarabii i Bukowinie.

Powyższa analiza pokazuje jednak, że zaangażowanie FR wykracza poza ramy strategii wojny zastępczej. Wsparcie osobowe w większości wypadków nie ogranicza się do działalności doradczej, szkoleniowej, czy też dowódczej, ale polega przede wszystkim na prowadzeniu działań bojowych przez pozbawione dystynkcji regularne oddziały rosyjskich SZ. Ponadto, prowadząc ostrzał artyleryjski i rakietowy z baz wojskowych na terytorium FR, Rosja stała się stroną bezpośrednio zaangażowaną w ten konflikt. Społeczność międzynarodowa powinna zwracać na to szczególną uwagę.

Bibliografia:

Opracowania i artykuły:

- ✓ Brzeziński Z., *Wielka Szachownica*, przeł. T. Wyżyński, Warszawa 1999.
- ✓ Czuperski M., Herbst J., Higgins E., Polyakova A., Wilson D., *Hiding in Plain Sight. Putin's War in Ukraine*, Atlantic Council, Waszyngton 2015.
- ✓ Daalder I., Flournoy M., Herbst J., Lodal J., Pifer S., Stavridis J., Talbott S., Wald Ch., *Preserving Ukraine's Independence. Resisting Russian Aggression: What the United States and NATO Must Do*, Waszyngton 2015.
- ✓ Deutsch K.W., *External Involvement in Internal Wars*, [w]: H. Eckstein, *Internal War: Problems and Approaches*, Nowy Jork 1964.
- ✓ Freedman L., *Ukraine and the Art of Limited War*, „Survival”, 12.2014–01.2015.

- ✓ Rącz A., *Putin's Humanitarian Convoy and the Road to Ukraine: Russia may intend to change the course of the fighting*, The Finnish Institute of International Affairs, FIIA Comment 10/2014, Helsinki 2014.
- ✓ Rącz A., *Russia's Hybrid War in Ukraine. Breaking the Enemy's Ability to Resist*, The Finnish Institute of International Affairs, Helsinki 2015.
- ✓ Sutyagin I., *Russian Forces in Ukraine*, London 2015.

Źródła internetowe:

- ✓ (Mini)słownik BBN: propozycje nowych terminów z dziedziny bezpieczeństwa, BBN <[online] <https://www.bbn.gov.pl/>>, (17.11.2015).
- ✓ *An Independent Expert Raport - Putin.War - Based on Materials from Boris Niemtsov*, Free Russia [online] <<http://4freerussia.org/putin.war/Putin.War-Eng.pdf>>, (17.11.2015).
- ✓ *Cross-border artillery attacks from Russia to Ukraine JulyAugust 2014 FULL DATA 01-01-15.xlsx* [online] <<https://docs.google.com/spreadsheets/d/1FxrMBTanKcVff6gcIjr-kZSkwlfY8GnikeJdbCOh3RQ/edit#gid=535700578>>, (17.11.2015).
- ✓ Dura M., *Wojna hybrydowa. Powtórka z historii*, [online] <<http://www.defence24.pl/>>, (02.06.2015).
- ✓ Ferguson J., Jenzen-Jones N.R., *Raising Red Flags: An Examination of Arms & Munitions in the Ongoing Conflict in Ukraine*, ARES Armament Research Services, Research Report no. 3 [online] <www.armamentresearch.com>, (22.11.2015).
- ✓ Konończuk W., *Ukraina coraz bliżej utraty wschodniej części kraju*, Ośrodek Studiów Wschodnich [online] <<http://www.osw.waw.pl/>>, (16.11.2015).
- ✓ Konończuk W., Wilk A., Żochowski P., *Konflikt w Donbasie – wymuszona deeskalacja?*, Ośrodek Studiów Wschodnich [online] <<http://www.osw.waw.pl/>>, (16.11.2015).
- ✓ Konończuk W., *Wschodnia Ukraina: ofensywa separatystów w oczekiwaniu na „referendum”*, Ośrodek Studiów Wschodnich [online] <<http://www.osw.waw.pl/>>, (16.11.2015).
- ✓ Kosior Cz., *Scenariusz wojny na Ukrainie*, Ośrodek Analiz Strategicznych [online] <<http://oaspl.org/>>, (18.11.2015).
- ✓ Pawłowska A., *Strony konfliktu: separatysty – Raport z Ukrainy cz. III* [online] <<http://zwojska.pl/>>, (07.07.2015).
- ✓ Siebold S., *Some 12,000 Russian soldiers in Ukraine supporting rebels: U.S. commander*, Reuters [online] <<http://www.reuters.com/>>, (04.11.2015).

- ✓ *Крым. Путь на Родину. Документальный фильм Андрея Кондрашова*, YouTube [online]
<<https://www.youtube.com/watch?v=t42-71RpRgI>>, (25.10.2015).